

The Historicity and Universality of Surah Fil in The Context of Literary Arts and Expressions

Osman KABAĞÇILI*

Abstract

The arrangement of each word in the Qur'an contains different meanings in itself. The mufasssirs who approaches the ver-ses with this point of view have pointed out this richness of meaning among the words. In this con-text, the literary arts in the surah of Fil clearly draw attention. The letter "lam fâsıla" among the verses of this surah makes itself very clear. In this respect, it adds literal beauty to the surah. Literary arts such as istiâre and teşbîh are also clearly seen in this surah. In this context, examining the meanings of istiâre and teşbîh in the surah is important in terms of emphasizing the literary aspect of the Qur'an. In addition, in the context of these literary arts, drawing attention to the depth of meaning of the surah increa-ses the importance of the subject in terms of appealing to the emotional side of the reader. The metaphorical art in the expression "Did not you see?" draws attention in terms of emphasizing the reality of the event. Explaining the concept of Ebabil as "tasbih" in the sense of heap and cluster is important in terms of explaining the effect of the Elephant Incident. The translation of this concept as an adjective as ebabil bird has some problems in itself. There is an uncertainty as to what kind of bird the Ebabil bird is. However, this problem disappears when this expression is interpreted as "simile". The aim of this study is to identify the literary arts and expressions in the surah and to highlight the depth of mea-ning they add to the surah. Since the subject covered in the surah is a historical event, it is important to treat the subject in terms of historicity and universality. For this reason, it is aimed to examine the sub-ject from these aspects as well.

Keywords: Tafsir, Fil, Surah, Literary, Historicity, Universality.

Fil Sûresinin Edebi Sanatlar ve İfadeler Bağlamında Tarihselliği ve Evrenselliği

Osman KABAĞÇILI

Öz

Kur'an'daki her lafzın dizilişi kendi içinde farklı anlamları içerir. Bu bakış açısıyla âyetlere yaklaşan müfessirler lafızlar arasındaki bu anlam zenginliğine işaret etmişlerdir. Bu bağlamda Fil sûresindeki edebî sanatlar açık bir şekilde dikkat çeker. Bu sûrenin âyetleri arasındaki lâm fasıla harfi kendini çok açık bir şekilde hissettirir. Bu yönüyle mezkûr harf sûreye lafzi güzellik katar. Bu sûrede

* Associate Professor, Bilecik Sheikh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Tafsir, Bilecik, Turkey.

Doç. Dr., Şeyhedevali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Bilecik, Türkiye.

Osman.kabakcili@bilecik.edu.tr

ORCID 0000-0002-7952-7694

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 27 August / 27 Ağustos 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 26 November / 26 Kasım 2021

Published / Yayın Tarihi: 28 January / 28 Ocak 2022

Volume / Cilt: 9; **Issue / Sayı:** 17; **Pages / Sayfa:** -138-152.

Suggested ISNAD Citation: Osman Kabakçılı, "Fil Sûresinin Edebi Sanatlar ve İfadeler Bağlamında Tarihselliği ve Evrenselliği", *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 9/17 (Ocak-January 2022), 138-152.

www.dergipark.org.tr

istiare ve teşbih gibi edebi sanatlar çok açık bir şekilde görülür. Bu sebeple sûredeki istiare ve teşbihlerin sûreye kattığı anlamların incelenmesi Kur'an'ın edebi yönünü vurgulamak açısından önemlidir. Ayrıca bu edebî sanatlar bağlamında sûrenin anlam derinliklerine dikkat çekmek okuyucunun duygu yönüne hitap etmesi açısından konunun önemini artırır. “Görmedin mi?” ifadesindeki istiare sanatı olayın gerçekliğine vurgu yapması açısından dikkat çeker. Ebabil kelimesinin yığın ve küme anlamında teşbih olarak açıklanması ise Fil Olayı'nın etkisini anlatması açısından önemlidir. Bu kavramın “ebabil kuşu” şeklinde çevrilmesi kendi içinde bazı sorunları barındırır. Ebabil kuşunun hangi tür kuş olduğu yönünde bir kapalılık oluşur. Ancak bu ifade teşbih olarak yorumlandığında bu sorun ortadan kalkar. Bu çalışmanın amacı sûredeki edebi sanatları ve ifadeleri tespit ettikten sonra bunların sûreye kattığı anlam derinliklerini öne çıkarmaktır. Sûrede işlenen konu tarihi bir olay olması hasebiyle konunun tarihsellik ve evrensellik açısından da işlenmesi önemlidir. Bu sebeple konu ele alınırken bu yönleriyle de incelenmesi amaçlanmaktadır. Zira tarihsellik evrensellik ikilemi ciddi bir tartışma konusudur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Fil, Sûre, Edebî, Tarihsel, Evrensel.

GİRİŞ

Fil sûresi edebi açıdan önemli olduğu gibi işaret ettiği olay açısından da dikkat çeker. Söz konusu sûrede zikredilen Fil Olayı Hz. Peygamber'in doğumuna yakın bir zaman diliminde meydana gelmiştir. Bu bağlamda Fil Olayı Kur'an'ın hitap ettiği toplum tarafından net bir şekilde bilinmekteydi. Bu yönüyle bir tarih başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çünkü olay Kur'an'ın nüzulüne çok yakın bir zamanda gerçekleşmiştir. Fil Olayı'yla ilgili tartışmalar olayın nasıl gerçekleştiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kur'an'da dikkatleri olayın nasıl gerçekleştiği üzerine teksif eder. Aslında, bu durum Kur'an'la doğrudan alakalı bir konu değildir. Çünkü Kur'an olaya işari boyutuyla değinir. Mecazî ifadeler kullanır. Böyle bir anlatım tarzı değişik anlamların üretilmesine imkân sunmaktadır. Mesela, Muhammed Abduh (öl. 1323/1905) bu sûreyi tefsir ettikten sonra, açtığı bir başlık ile Fil Olayı'na değinir.¹ Fil Olayı'yla ilgili açıklamaları sebebiyle Elmalılı'nın (öl. 1361/1942) eleştirilerine maruz kalır.²

Fil sûresi değindiği konu sebebiyle tefsir ilmi için önemli olduğu gibi İslam tarihi açısından da önemlidir. Bu bağlamda konu tefsirciler tarafından işlendiği gibi İslam tarihçileri tarafından da konu edinilir. Konu müstakil tefsirlerde Fil sûresi yorumlanırken işlendiği gibi diğer siyer ve tarih kaynaklarında da ele alınmıştır. Ayrıca konuyla ilgili akademik anlamda makaleler de yazılmıştır. Mesela, “Siyer-i Nebi Tarihten Farklı mı Okunmalı Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme”,³ “Fil Hadisesi Hakkında Bazı Mülâhazalar”,⁴ “Kur'an yorumunda Hamîduddîn el-Ferâhî'nin Nazm Metodu ve Fil sûresi”,⁵ “Fil Sûresi ile İlgili Modern Yorumların Kritiği”⁶ gibi çalışmalar yapılmıştır. Bu konu

¹ Muhammed Abduh *Tefsir-i cüz'ü 'amme* (Mısır: Matbaatü Mısır 1341), 157.

² bk. Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Meali* (Tıbbi Basım) (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015), 12/221 vd.; Mustafa Güven, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışındaki Modernlik Unsurları ve Bu Bağlamda Muhammed Abduh'a Yöneltilen Eleştiriler -Fil Sûresi Örneği *Ekev Akademi Dergisi* 19/61 Kış 2015), 160. (141-170); İsmail Çalışkan, “Elmalılı Hamdi Yazır Muhammed Abduh'a Neden Kızdı? -Bir Yorumun ve Bir Eleştirinin Anatomisi-” Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu, Antalya- Elmalı, 2-4 Kasım 2012/ Editör: Ahmet Ögke, Rifat Atay (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015),93-120.

³ Mehmet Nadir, *Siyer-i Nebî Tarih'ten Farklı mı Okunmalı? -Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme- Ekev Akademi Dergisi* 18/59 (Bahar 2014), 247-264.

⁴ Mehmet Azimli, *Fil Hadisesi Hakkında Bazı Mülâhazalar*, *Hikmet Yurdu*, 1/2, Aralık, 2008. 45-55.

⁵ Orhan Güvel, *Kur'an Yorumunda Hamîduddîn el-Ferâhî'nin Nazm Metodu ve Fil Suresi Tefsiri*, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, (2018), 54-85.

⁶ Recep Orhan Özel, “Fil Sûresi ile İlgili Modern Yorumların Kritiği”, *Tader Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2, (Ekim 2020), 337-371.

hakkında 1994 yılında bir de sempozyum düzenlenmiştir. Söz konusu sempozyum "Fil Olayı'nın Mahiyeti ve Fil Sûresi"⁷ ismiyle basılmıştır. Bu gibi çalışmalardan da anlaşılacağı üzere konu oldukça önemlidir. Farklı yönleriyle çalışılmayı hak etmektedir. Konu tarihsellik ve evrensellik açısından da incelenmeye uygundur. Bu çalışmada kısmen de olsa bu açıdan da değerlendirmeler yapılacaktır.

Bu sûrede öne çıkan edebi sanatlar; istiare ve teşbihtir. Sûredeki zarf cümlesi ve takrir manasındaki soru cümleleri edebi ifadeler olarak dikkat çeker. Ayrıca fasıla olarak lam harfi de sûrede önemli bir husustur. Bu makalede söz konusu edebi sanat ve ifadeler üzerinde durulacaktır. Bu ifadelerle vurgulanan anlamlardaki nüanslara dikkat çekilecektir. Sûre tefsirlerde incelenip kavramlara verilen anlamlar tespit edildikten sonra edebî sanat ve ifadeler sebebiyle vurgulanan anlamların öne çıkarılması amaçlanmaktadır. Bununla beraber sûrede tarihi bir olay konu edilmesi sebebiyle konuya tarihsellik ve evrensellik açısından da yaklaşılacaktır.

Fil Olayı'nı hatırlatma mahiyetinde söz konusu kıssayı bu çalışmada zikredeceğiz. Ancak yapacağımız yorumlarda kıssanın etkisinden uzak durmaya gayret edeceğiz. Bu sûreyi yorumlarken hermenötik ilkeleri açısından düşündüğümüzde bu kıssa bizim bilgi dağarcığımızda bulunduğu sürece onun etkilerinden tamamen arınmak söz konusu olamaz. Bu durumun farkında olarak ilgili yorumları değerlendirmek önemlidir.

Sûrenin söz konusu çerçevede değerlendirilmesi Kur'an'ın edebi yönden incelenmesi açısından önemine işaret ettiği gibi tarihsellik ve evrensellik açısından da incelenmesinin ehemmiyetini vurgular. Her iki konu da tefsir ilmi açısından büyük öneme haiz konulardır.

1. Fil Olayı

Fil Olayı'nın gerçekleştiği dönemde Mekke kervanların uğrak yeri ve bir yönüyle de ticaretin merkezidir. Kabe'nin Mekke'de olması orayı değerli kılar. Habeş hükümdarının Yemen'deki temsilcisi olan Ebrehe de (öl. 570) Yemen'in değerini arttırıp ticaret kervanlarının Yemen'e yönelmesini arzu eder. Ancak bu konuda başarısız olur. İnsanların Mekke'ye yönelmelerinin sebebi olarak Kabe'yi görür. Bu sebeple insanların Yemen'e yönelmesini sağlamak amacıyla büyük bir kilise inşa eder. Buna rağmen insanların Kabe'ye olan ilgisi devam eder.⁸ Onun yaptırdığı kiliseye insanlar teveccüh etmez.

Ebrehe insanların Mekke'ye önem vermelerinin sebebi olarak Kabe'yi görmesinden dolayı Kabe'yi yıkmayı planlar. Bunu gerçekleştirdiğinde insanların Yemen'e yönelmesini sağlayacağını düşünen Ebrehe büyük bir ordu hazırlar. Bu ordu, içinde filler bulunması sebebiyle "*ashab-ı fil*" diye isimlendirilir. Ebrehe'nin hazırladığı ordu Mekke yakınlarına geldiğinde dikkat çeken birkaç hadise gerçekleşir. Birincisi; Ebrehe'nin askerlerinin bölgeyi yağmalamaları ve bu esnada Abdülmuttâb'ın (öl. 577) develerini de almış olmalarıdır. Bu durum karşısında Abdülmuttâb'ın Mekke'nin reisi olarak Ebrehe'ye gidip develerini geri istemesine rağmen Kabe'yi yıkmaması yönünde herhangi bir ricada bulunmamasıdır.

⁷ Mikâil Bayram, *Fil Olayı'nın Mahiyeti ve Fil Suresi*, (Konya: Damla Ofset, 1998)

⁸ Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebevîyye* (Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1955), 1/43.

Diğeri; ordunun önünde giden filin Mekke yönüne gitmek istememesidir. Son olarak da Ebrehe'nin ordusunun kuşlar tarafından atılan taşlar ile helak olmasıdır.⁹

2. Sûredeki Edebi Sanatlar ve İfadeler

Fil sûresinde geçen edebî sanat ve ifadelerin âyetlerin anlamına doğrudan veya dolaylı olarak etkisi vardır. Bilhassa dolaylı anlamları yakalayabilmek için ifadeleri çeşitli yönlerden incelemek ve ilgili alanda yeterli bilgiye sahip olmak gerekir. Konuya yeterince hakimiyet sağlandığında ve yeterli malumata sahip olduğunda ince anlamları keşfetmek mümkün olabilir. Ancak bu yan anlamlarda çok iddialı olmaya gerek yoktur. Çünkü konuya hâkim olmayanlar tarafından anlaşılabilir veya zayıf hatta saptırma olarak düşünülebilir. Söz konusu yan anlamları fikir özgürlüğü çerçevesinde değerlendirmek değişik yorumlardan istifade imkânı sunar.

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerle bu başlık altında sûrede geçen istiare, teşbih, zarf, soru kalıpları ve fasıla konuları üzerinde durularak bunların anlam ve etkilerinin neler olduğuna işaret edilecektir.

2.1. İstiare

İstiare kelime anlamı olarak “bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç almak” manasına gelir.¹⁰ İstiare genel anlamıyla bir ifade ile zahir anlamın dışında bir anlamı kastetmektir. Terim olarak; hakiki mana ile mecazi mana arasındaki benzerlik sebebiyle bir kelimenin manasını başka bir kelime için kullanmaktır.¹¹ Birden çok çeşidi olmasına rağmen biz konuya yüzeysel olarak yaklaşacağız.

Fil sûresinden geçen “Görmedin mi?” sorusunu tarihi bağlamda “haberini olmadı mı?” şeklinde anlamak mümkündür.¹² Muhammed Esed, mealinde bu manayı verir.¹³ Ancak “görmedin mi?” ifadesi bu anlamdan daha derin bir mana içerir. Bu ifadede vurgulanan durum olayın gözle görmek kadar bilinen bir hadise olmasıdır. Bu yönüyle elbette biliyorsun manasını da yansıtır.¹⁴

Fil sûresinde geçen “sicîl” kelimesi kovaya benzetilmesi ve yağmurun çok yağdığını ifade için kullanılması sebebiyle istiaredir. Böylece bu ifade yağmur çok yağdığı zaman söylenen “kovadan boşanıncasına yağmur yağdı” ifadesine benzemesi sebebiyle istiare olur.¹⁵ Bununla taşların fil ordusunun üzerine yağmur gibi yağdığı ifade edilmiş olur. Böyle bir anlam kelimenin asıl anlamını bozmadığı gibi manayı çok fazla güçlendirir.

⁹ bk. Muhammed İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk* (Beyrut: Dâru Fikr, 1978), 1/61 vd.; İbn Hişâm, *Sîratü'n-nebeviyye*, 1/49; Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Târihu't-Taberî* (Beyrut: Daru't-Turas, 1387), 2/130 vd.

¹⁰ Muhammed b. Mükrim b. Ali İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab* (Buyrut: Darü's-Sadr, 1444), 4/618

¹¹ Bedrüddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân* (Dâru İhyâi Kütübî'l-Arabî, 1957)3/435; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, 4/618; Şemsettin Sami, *Kâmus-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978), 101; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989), 154; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2018), 239.

¹² Nadir, *Siyer-i Nebî*, 259.

¹³ Kur'an Mesajı, çev. Muhammed Esed, Türkçeye çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2004), Fil 105/.

¹⁴ Ebû Abillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *el-Camiu li ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 20/187.

¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, 12/304.

2.2. Teşbih

Dilde *teşbih* kelime anlamı olarak "bir şeyi başka bir şeye benzetmek manasında kullanılır.¹⁶ Terim olarak belirli bir maksat için aralarındaki ortak nitelikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.¹⁷ "Ebabel" kelimesi atfı beyan olarak düşünülmesine rağmen teşbih olma ihtimali çok güçlüdür. Zemaşeri'nin (öl. 538/1144) "ebabil" kelimesini huzmeye benzetmesi gerçekten dikkate şayandır.¹⁸ Kuşların gökyüzündeki sürüler halindeki hareketleri gözlemciler tarafından benzer şekilde aktarılmaktadır. Teknolojinin geliştiği günümüzde kuşların sürüler halindeyken yaptığı toplu hareketleriyle ilgili çekimler dikkate şayandır. Bu sebeple sürüler halindeki kuşların ışık dalgaları gibi bir görüntü vermiş olmaları muhtemeldir ve oldukça da ilginçtir. Bu ilginçliği sebebiyle hatıralarda kalarak dilden dile aktarılmış ve şiirlere konu olmuştur. Bu yönüyle bu sûrede zikredilen kümeler halindeki kuşların görülmesi sıradan bir olay olarak kabul edilemez.

2.3. Zarf

Fil sûresinde geçen "sapıklık içinde" ifadesi nahiv açısından cümlede zarf konumundadır. Bu tür cümlelerde zarf mazrufunu tamamen kapsar. Bu yönüyle bu ifadenin anlamı tamamen bir sapıklık içinde manasına geldiği gibi her yönden bir şaşkınlık içinde anlamına da gelir. Bu bağlamda Ebrehe'nin ordusu maruz kaldığı saldırılar karşısında tamamen bir şaşkınlık içinde geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple tüm planları boşa çıkmıştır. Cümle nahiv açısından incelendiğinde basit bir çeviri ile kalınmaması gerektiği ifadenin cümle içindeki konumu sebebiyle daha derin anlamlara sahip olduğu sonucuna varmak mümkündür.

2.4. Soru Kalıpları

Bu sûrede ikrar manasında iki soru vardır. İkrar manasındaki bu sorular "Görmedin mi" ve "yapmadı mı" ifadelerinde açığa çıkar. Bir de "nasıl" zarfı ile yapılan soru kalıbı vardır. Olayın mahiyetinden ziyade keyfiyetini öne çıkarır. "Görmedin mi?" ifadesi bazı meallerde "haber yok mu?"¹⁹ "gözünde canlandırabiliyor musun?"²⁰ gibi cümlelerle dillendirilir. "Haberin yok mu?" sorusunun cevabı; elbette haberin oldu manasındadır. Gözünde canlandırabiliyor musun? sorusu vurguladığı anlam açısından sıkıntılıdır. Takrir manasında düşündüğümüzde hayal et bakalım nasıl oldu gibi bir anlam çıkar. Bu yönüyle sûredeki kesinliği zayıflatır. Halbuki bu soruda elbette biliyorsun anlamı vurgulanmaktadır. Olayın hayal edilecek bir tarafı yok, olay bizzat gerçekleşmiştir.

"Nasıl" zarfı ile yapılan soru yapısı keyfiyete yöneliktir. Ne yaptın diye sorulsaydı mahiyete yönelik olurdu. Olayın nasıl olduğunun vurgulanması mûcizevi yönüne işaret etmek içindir. Çünkü olay sıradan bir olay değildir. Bu tür olaylara pek rastlanılmaz. Bir olayın mûcize özelliği taşıması için alelade bir şey olmaması gerekir. Alelade bir şey çok ilginç olabilir. Ancak alışıldığı için pek önemsenmez. Mesela güneşin her gün doğması ve

¹⁶ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, 13/503.

¹⁷ Zerkeşî, *Burhân*, 3/414; Cürçânî, Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rifât* (Beirut: Darü'l-Kitabi'l-Arabî, 1992), 181; Ahmet Cevdet, *Belagat-ı Osmaniye* (İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1881), 132; Mahmud Ekrem Rezaizade, *Talim-i Edebiyat* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1882), 397.

¹⁸ Ebu'l-Kâsım Mahmûd, *ez-Zemaşerî, el-Keşşaf an hakâik-ı gavâmidî't-tenzîl* (Beirut: Daru Kitabi'l-Arabî, 1407), 4/799.

¹⁹ Kur'an Mesajı, 105/1.

²⁰ Hayat Kitabı Kur'an, çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2019), 105/1.

batması basit bir hadise değildir. Bir canlının yaratılması da basit bir hadise değildir. Allah'ın yaratma sıfatı açısından bir mucizedir. Ancak devamlı gerçekleştiği için pek önemsenmez. Bu bağlamda fil hadisesi olağandışıdır. Helak olmaktan kaynaklanan sadece bir mağlubiyet değildir. Bu sebeple *fil olayı* sıradan olarak düşünülmemesi için mahiyeti yerine keyfiyetine dikkat çekilmiştir.

2.5. “Tayran” Kelimesinin Belirsiz Olarak Gelmesi

Kur'an'ın lafızlarındaki mucizliği sebebiyle hiçbir kelimesi ve harfi yersiz değildir. Bu sebeple “*tayran*” kelimesinin belirsiz (nekra) gelmesi bu kuşlar hakkında bazı fikirler ileri sürmemize imkân sunar. *Ebabil* kelimesinin atfı beyan kabul edilmesi sebebiyle Ebabil kuşu olarak algılanır. Bu da ebabilin nasıl bir kuş olduğunu düşünmeye götürür. *Ebabil kuşu* bilinmemesi sebebiyle ifadede kapalılık oluşur. Ancak “*tayran/kuşlar*” kelimesi nekra olarak gelmesinin sebebi üzerinde düşünüldüğünde bu kavramın bilinmesinin önemli olmadığı hatta bilinmeyen bir şey olduğu kanaati kuvvetlenir. Bu sebeple *tayran* kelimesinden sonra gelen ebabil kelimesinin atfı beyan yerine teşbih olarak sürü sürü anlamında algılanması *tayran* kelimesiyle daha uyumludur. Muhammed Abduh'un *tayran* kelimesini isim olarak kabul etmeyip ismi fail olarak uçan şey²¹ manasında değerlendirmesi kelimedeki kapalılığı daha da arttırmaktadır. Bu sebeple Kur'an'ın bu ifadeleri hakkında farklı yorumların düşünülmesi olağan hale gelmektedir. Kur'an'daki ifadelerin farklı anlamlarda yorumlanması ona hiçbir şey kaybettirmez. Bu zengin yorum imkânıyla tefsirin alanının genişletilmesine imkân sunar.

Râzî (öl. 606/1210) bu kelimenin nekra gelmesini iki yönden değerlendirir. Birinci anlam; tahkir manasındadır. Bununla kastedilen büyük bir ordu karşısında küçücük kuşların yaptığı şeyin harikalığını vurgulayarak Allah'ın gücüne işaret etmektir. Yani bir şey ne kadar küçük olursa olsun Allah'ın eseri olduğunda büyüktür ve önemlidir. Diğer bir anlam ise olayın büyüklüğünü vurgulamayı amaçlamasıdır. Fil hadisesi büyük bir olaydır ki, küçücük kuşların attığı taşlar büyük bir orduyu helak etmiştir.²²

2.6. Hitaptaki Muhatap

Bu sûrede kullanılan muhatap sigası kapalılık sebebiyle kime yönelik olduğu açısından çok açık değildir. Bu sebeple Hz. Peygamber'e veya Kur'an'la muhatap olanlara yönelik olması yönünden müsterektir. Tarihsel bir bakış açısıyla hitabın Mekkelilere yönelik olduğu iddiası da vardır.²³ Muhatap sigasının bu şekilde kullanılışı Kur'an'ın başka sûrelerinde de bulunur ve hükme etki eder. Mesela Kevser sûresinde muhatap sigası rabbın için namaz kıl kurban kes ifadesinde bulunur. Hanefi mezhebi bu ifadedeki kapalılık sebebiyle kurban kesmenin ve bayram namazı kılmanın hükmünü farz yerine vacip olarak belirler.²⁴ Burada emrin Hz. Peygamber'e mi? yoksa bütün Müslümanlara mı yönelik olduğundaki kapalılık sebebiyle oluşan şüphe sebebiyle hüküm değişmiştir. Fil sûresindeki “görmedin mi?” ifadesi de aynı şekilde kapalıdır. Ancak hüküm içermemesi sebebiyle Kevser sûresindeki kadar etkili değildir. Buna rağmen Kur'an'ın anlaşılması meselesinde yöntem

²¹ Muhammed Abduh, *Tefsir-i cüz'ü 'amme* (Mısır: Matbaatü Mısır, 1341), 187.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arabî, 1420), 32/291.

²³ Abdülhamîd el-Ferâhî, *Tefsîru nizâmü'l-Kur'an ve te'vilü'l-furkân bi'l-furkân* (Azamgarh: ed-Dâiratu'l-Hamîdiyye, 2008), 425.

²⁴ bk. Alaüddin Ebû Bek b. Mesûd, *Bedâiu's-sinâi fi tertîbi's-şerâi* (Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 5/62

açısından önemlidir. Aslında bu ifadenin söz konusu her iki anlamı da içerdiğini söylemek mümkündür. Bu ifade "Ey peygamber görmedin mi?" şeklinde anlaşıldığında tarihsel bir okumaya yönelik olur. Hz. Peygamber vefat etmiş olduğuna göre günümüzde âyetin muhatabı yok mu? Sorusunu sormak mümkün olurdu. Halbuki görmedin mi? diye genel olarak anlaşıldığında Kur'an'la muhatap olan kişi kendini Fil Olayı hakkında düşünmeye sevk eder. Bu yönüyle ifade evrensel olarak Kur'an'la muhatap olan herkese hitap eder.

Hitabın Hz. Peygamber'e olmasına dair âyette karine bulunmaktadır. Âyetin devamındaki rabbine ifadesi hitabın Hz. Peygamber'e yönelik olduğuna işaret eder. Ancak aynı karine Kur'an okuyan herhangi bir şahıs için de geçerlidir. Bu yönüyle karine çok güçlü değildir. Ayrıca Kur'an Hz. Peygamber'e indirilmiş olması hasebiyle Kur'an'ın ilk muhatabı Hz. Peygamber'dir. Bu sebeple hitabın Hz. Peygamber'e yönelik olmasının düşünülmesi uygun olur. Ancak hitabın Hz. Peygamber'e olması diğer Müslümanların hitaptan bigâne olmalarına sebep olmaz. Çünkü Hz. Peygamber'in muhatap olduğu şeylere diğer Müslümanlar da muhataptır. Zira Hz. Peygamber aynı zamanda Müslümanlara bir örnek ve rehberdir. Nitekim İmam Şafii kevser sûresini bu bakış açısıyla değerlendirir. Ona göre "Kurban kes emri"²⁵ Hz. Peygamber'e yöneliktir. O Müslümanların Hz. Peygamber'e uymasının sünnet olması düşüncesiyle Kurban kesmenin hükmünü sünnet olarak belirler.

2.7. Fasıla Harfi

Sûrenin fasıla harfi "lâm" harfidir. Kur'an nazım mı? Yoksa nesir mi? konusunun tartışıldığı bir ortam Kur'an'ın hem nesir hem de nazım yönünün bulunduğu açık bir delildir. Âyet sonlarındaki uyum, dili Arapça olmayanlar tarafından bile fark edilecek açıklığa sahiptir. Bu yönüyle sûre okunduğunda ve dinlendiğinde Kur'an'ın letafetini çok açık bir şekilde yansıtır. Bu yönüyle öne çıkarılması ve üzerinde durulması Kur'an'ın mücizevi yönünü anlatmak açısından önemlidir. Elmalılı konuya verdiği önem sebebiyle tefsirinde bütün sûrelerin fasıla harflerini tespit ederek onlara sûrelerin başında dikkat çemiştir.²⁶

3. Müfessirlerin Sûreye Yüklelediği Anlamlar

Taberî "görmedin mi?" ifadesini "kalp gözüyle bakmadın mı? ki göresin"²⁷ şeklinde tefsir eder. Bu ifade bir yönüyle anlamaya yöneliktir. Çünkü bu ifadeyle Hz. Peygamber'den istenilen olayın nasıl olduğunu anlamasıdır.²⁸ Râzî bilmek manasının yanına hatırlatmak manasını da ekler. Ayrıca olayın mütevatir derecesinde meşhur olduğunu vurgular.²⁹ Kurtubî "görmedin mi?" ifadesini "sana haber verilmedi mi?" şeklinde tefsir eder. Rivayetin zayıflığını ifade eden "denildi" lafzı ile "bilmedin mi?" manasını ikinci bir yorum olarak nakleder.³⁰ Râzî Fil Olayı'nı diğer Kur'an kıssalarıyla irtibatlandırır ve Yasin sûresinde işaret edilen önceki kavimlerin helak edilmelerini hatırlatır. Yasin sûresinde söz konusu durum hakkında şöyle buyrulur: "Onlardan önce nice nesilleri helâk ettiğimizi ve onların artık kendilerine dönüp gelmediğini görmezler mi!"³¹ Bu bağlamda Allah'ın her şeye kâdir

²⁵ el-Kevser 108/2.

²⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, 12/196.

²⁷ Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmiu'l-beyan fî te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Müessesetü'r-Risale, 2000), 24/605.

²⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyan*, 24/605.

²⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32/289.

³⁰ Kurtubî, *Camiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/187.

³¹ Yasin 36/31.

olduğunu vurgulamak için Bakara sûresi 106. âyeti de zikreder. Ayetin meali şöyledir: “Bilmez misin ki Allah her şeye kâdirdir.” bu ifade aslında neshle ilgilidir. Ancak bu âyet Allah’ın her şeye kâdir olduğunu belirttiği için Râzî tarafından bu bağlamda zikredilmiştir.³²

Taberî “*tadlil*” kavramını açıklarken Ebrehe ve ordusunun Kabe’yi yıkmaya isteklerinin boşa çıkarıldığını belirtir. Bu açıklaması ile onların amaçlarının engellendiğine vurgu yapar.³³ Kurtubî “*tadli*” kelimesini iptal ve zayi anlamında tefsir eder. Ebrehe ve ordusunun amacını Kureyşlileri öldürmek, esir etmek ve Kabe’yi yıkmak olarak açıkladıktan sonra *tadlil* kavramıyla irtibatlı olarak onların bu arzularının boşa çıkarıldığını belirtir.³⁴ Ona göre bunun neticesinde Kureyş’in Araplar nezdindeki saygınlığı daha da artmıştır.³⁵

Sözlükte gruplar anlamına gelen³⁶ “*ebabil*” kelimesi tefsirlerde “kümeler” manasında tefsir edilir ve bu kelimenin müfredinin kullanılmadığı belirtilir.³⁷ Taberî bu görüşü Ferra’dan (öl. 207/822) nakilde bulunarak destekler.³⁸ “*Tayran*” kelimesinin tefsirinde bu kuşların daha önce görülmeyen cinsten olduğu vurgulanır³⁹ ve *ebabil* kelimesi kümeler olarak açıklanır.⁴⁰ “*Siccîl*” kelimesi çamurdan yapılmış ve sertleşmiş bir taş olarak belirtilir.⁴¹ Taberî konuyla ilgili rivâyetleri herhangi bir kritiğe tabi tutmadan tefsirinde zikreder. “Yenilmiş ekin tanesi” ifadesi hayvanların yediği ekin yaprağı olarak açıklanır ve bu kavramın teşbih olduğu belirtilir. Klasik tefsirler sûredeki kavramları açıklarken birbirine yakın anlamlarda birleşirler. Modern dönemde Abduh kuş ve taş kavramlarını mikrop olarak te’vil eder. Ancak bu görüşünü kavramları açıklarken belirtmez. Kısaca ilgili yaptığı yorumlar arasında zikreder.⁴² Yine de eleştiriye çok açık bir yorum olarak tefsir tarihinde yerini almıştır.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler doğrultusunda müfessirlerin şu anlamları öne çıkardığı söylenebilir: Görme kelimesi bilmek ve haberi olmak manasında kullanılmıştır. Fil hadisesi mütevatir derecesinde bilinmektedir. Fil Ordusu’nun amacı Kabe’yi yıkmak ve Kureyşlileri öldürmek veya esir etmektir. Onların bu amaçları tamamen boşa çıkarılmıştır. Ebrehe’nin ordusunun üzerine gönderilen kuşlar tam olarak bilinmemekle beraber sürüler halinde gönderildiklerinde şüphe yoktur.

4. Tefsirlerdeki Anlamların Meallere Yansıması

Mealler âyetlerin anlamlarını en yakın manaya uygun olarak bir dilden başka bir dile yapılan çevirilerdir. Bir ifade başka bir dile aktarılırken muhakkak bazı anlam kaymaları olur. Kur’an gibi mucizevî bir kutsal kitabı başka bir dile aktarmak çok daha zordur. Ancak zaruretlerden dolayı âyetler başka dillere çevrilmektedir. Çeviriyi yapanlar âyetten anladıkları muhtemel manalardan en uygun olanını tercih ederler. Bu bağlamda meallerdeki manalar tefsirlerde ileri sürülen görüşlerin birçoğuyla örtüşmektedir. Bu başlık

³² Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 32/289.

³³ Taberî, *Câmiu’l-beyan*, 24/605.

³⁴ Kurtubî, *Camiu li ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/195.

³⁵ Kurtubî, *Camiu li ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/196.

³⁶ Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sıhah tâcü’l-lüga* (Beyrut: Daru’l-İlm, 1987), 4/1618.

³⁷ Zemaşşerî, Keşşaf, 4/800; Kurtubî, *Camiu li ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/197.

³⁸ Taberî, *Câmiu’l-beyan*, 24/605.

³⁹ Taberî, *Câmiu’l-beyan*, 24/607; Kurtubî, *Camiu li ahkâmi’l-Kur’ân* 20/196.

⁴⁰ Kurtubî, *Camiu li ahkâmi’l-Kur’ân*, 20/196; Ebu’l-Berekât Abdullah en-Nesefî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakîku’t-te’vil* (Beyrut: Dâru Kütübî’t-Tayyib, 1998) 3/681.

⁴¹ Abduh, *Tefsir*, 157.

⁴² bk. Abduh, *Tefsir*, 157 vd.

altında Fil sûresinin meallerdeki manalarının tefsirlerdeki anlamlarla örtüşme durumunu inceleyeceğiz.

Fil sûresi 1. âyet Kur'an yolu mealinde şöyledir: "*Rabbin fil ordusuna ne yaptı, görmedin mi?*"⁴³

Bu âyet Türkçeye çevrilirken farklı yönleriyle vurgulanır. Bu ayette öncelikle muhatap gizli olduğu için farklı lafızlarla meallere yansıtılır. Çoğunlukla sen manası "görmedin mi?" ve "Rabbin" ifadesiyle gizli olarak ve metne sadık kalınarak muhatap zamiriyle yansıtılır. Bunun yanında "Ey nebim"⁴⁴ Ey "Rasûlüm"⁴⁵ "Ey rasûl"⁴⁶ "Habibim"⁴⁷ "Habibim ya Muhammed"⁴⁸ "Ey Muhammed"⁴⁹ ifadeleri de bu manayı yansıtmaya yöneliktir. "Ey insan"⁵⁰ ifadesiyle de ayetin umum yönü yansıtılmıştır.

"Ne yaptı" ifadesi de meallere farklı şekillerde yansıtılır. En çok "neler yaptı" ne yaptı-neler etti" ifadeleri kullanılır. "Ne hale soktu"⁵¹ "ne hale getirdi" "nasıl yaptı"⁵² "nasıl etti" ifadeleri vurguladıkları anlam açısından diğerlerinden ayrılır.⁵³ Elmalılı tefsirinde nasıl yaptı ifadesini bilinçli olarak kullandığını izah eder.⁵⁴ Bunun sebebini olayın mahiyetinden ziyade keyfiyetinin önemini vurgulamak için bu ifade ile geldiğini belirtir.

Fil sûresi 2. âyet Kur'an yolu mealinde şöyledir: "*Onların planlarını boşa çıkarmadı mı?*"⁵⁵

Bu âyetin meallerinde "keyd" sözcüğünün farklı yönleri vurgulanır. İncelemiş olduğumuz meallerde dikkat çeken ifadeler şunlardır: "Mekr ve hilelerini"⁵⁶ "tedbirlerini"⁵⁷ "düzenlerini"⁵⁸ "planlarını" "kötü planlarını"⁵⁹ "kurnazca planlarını"⁶⁰ "sinsi entrikalarını, haince planlarını"⁶¹ "tasarlanmış haince planlarını"⁶² "kötü kuruntularını"⁶³ "onların hilesini".⁶⁴ Bu ifadeler birbirlerine çok yakın olmasına rağmen okuyucunun zihninde oluşturacağı anlamlar açısından farklılık arz eder.

⁴³ Fil 105/1.

⁴⁴ *Yüce Kur'an'ın Manası ve Mesajı Türkçe Meali Kerim*, çev. Abdullah Gül & Ahmet Akgül İstanbul: Furkan Yayınları, 2015), Fil, 105/1.

⁴⁵ *Kur'an'ı Kerim ve Meal-i Âlisi*, çev. Ali Fikri Yavuz (İstanbul: Sönmez Neşriyat 1979), Fil, 105/1.

⁴⁶ *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Cemal Külünkoğlu (İstanbul Kıraat Yayınları, 2017), Fil, 105/1.

⁴⁷ *Kur'an'ı Hakîm ve Meali Kerîm*, çev. Hasan Basri Çantay (İstanbul: Elif Ofset, 1980), Fil, 105/1.

⁴⁸ *Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali*, çev. Hayrat Neşriyat, İstanbul: Hayrat Neşriyat Matbaa 2004.

⁴⁹ *Allah'ın Kelamı Kur'an-ı Kerim*, çev. Mehmet Türk (Konya: Kitap Dünyası 2013), Fil, 105/1.

⁵⁰ *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Mahmut Kısa (Konya: Armağan Kitaplar, 2017), Fil, 105/1.

⁵¹ *Kur'an Çevirisi*, çev. Edip Yüksel, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2019), Fil 105/1.

⁵² Elmalılı, *Hak Dini*, 12/198; Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali çev. Mahmut Özdemir (Ankara: 2013), Fil 105/1.

⁵³ Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali Âlisi, çev. Ömer Nasuhi Bilmen (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1964), Fil 105/1.

⁵⁴ *Elmalılı, Hak Dini*, 12/198.

⁵⁵ *Kur'an Yolu Meâlî*, çev. Hayreddin Karaman, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), Fil, 105/2.

⁵⁶ *Kur'an'ı Kerim ve Meali Hakîm*, çev. İsmail Hakkı İzmirli (İstanbul: Milli Matbaa 1927), Fil 105/2.

⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, 12/198.

⁵⁸ *Kur'an'ı Kerim ve Meali*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1955); *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, çev. Kadri Çelik (Nümburg: Ferec Yayınları ts.), Fil 105/2.

⁵⁹ Çantay, *Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Bayraktar Bayraklı (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008), Fil 105/2.

⁶⁰ *Kur'an Mesajı*, çev. Muhammed Esed, Türkçeye çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2004), Fil 105/2.

⁶¹ *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Mahmut Kısa (Konya: Armağan Kitaplar, 2017), Fil 105/2.

⁶² *Hayat Kitabı Kur'an*, çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2019)

⁶³ *Kur'an'ı Kerim ve Meal-i Âlisi*, Fil 105/2.

⁶⁴ *Kur'an-ı Kerim*, çev. Besim Atalay (Doğan Kardeş Matbaacılık 1962), Fil 105/2.

Fil sûresi 3.ve 4. Ayetler Kur’an Yolu isimli mealde beraberce şöyle çevrilir: “Onların üzerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar yağdıran sürü sürü kuşlar salmadı mı?”⁶⁵

Bu iki âyette “pişkin tuğla” yağdıran” “sürü sürü” “kuşlar” “gönderdi” ifadeleri seçiliş ve cümlede kullanılışıyla anlam açısından önemlidir. “Sürü sürü” “çeşitli yönlerden bölük bölük”⁶⁶ ifadesinde kuşların çeşitli yönlerden gelmeleri vurgulanır. İncelediğimiz diğer meallerde bu yön belirtilmez. “Kalabalık sürüler halinde”⁶⁷ Bu ifade de kalabalık ve sürü halinde olmaları öne çıkarılırken “uçan varlıklar”⁶⁸ ifadesiyle uçuş yönü öne çıkarılmıştır. ‘Ebabil’ ve “tayran” kelimeleri beraber olarak grup ve varlık kelimeleriyle karşılanmak istenmiştir. “Tayran/kuşlar” kelimesi çoğu mealde kuş ve kuşlar ifadeleriyle karşılanmıştır. Esed ve Külünkoğlu kuşlar kelimesi yerine varlıklar ifadesini kullanır.⁶⁹ Tekin “görevli kuşlar”⁷⁰ şeklinde çevirir. Mahmut Kısa “azap kuşları”⁷¹ İslamoğlu “bilinmeyen nitelikte uçan taşıyıcı varlıklar”⁷² şeklinde çevirir. En dikkat çekici çeviri Süleymaniye Vakfı’nın mealidir. “Uçuşan bulut kütleleri”⁷³ ifadesiyle farklı bir yorum yapılır.

“Siccîl/taşlar” kavramı da değişik yönleriyle meallerde vurgulanır. Ancak en çok vurgulanan yönü pişmiş taş olmasıdır. Meallerde dikkat çeken ifadeler şunlardır: “balçıktan dökülerek pişirilmiş taş mermiler”⁷⁴ “kızgın çakıl taşları”⁷⁵ “çamurdan sertleşmiş taşlar”⁷⁶ Yorulmaz, mealinde nahiv kaidelerinin dışında bir çeviri yaparak “siccîl” kelimesini şöyle açıklar: “taşların üzerine”. Bu çevirisinde taşların atılması yerine sıcaktan sertleşmiş taşların üzerine atılmalarını iddia eder. Esed “siccîl” kavramıyla ilgili mealinde iki yönü öne çıkarır Birincisi önceden belirlenen azap. İkincisi; taş gibi sert azap darbeleri. Yaşar Nuri Öztürk de “damgalanmış” ifadesiyle “siccîl” kavramının bu yönüne dikkat çekmiş olabilir.

“Termîhim” ifadesi genelde atılmak manasında çevrilir. Kur’an Yolu mealinde teşbih dikkate alınarak yağdırılan şeklinde çevrilmiştir. Süleymaniye Vakfı meali “atmak” kelimesini “boşaltma” kavramıyla ifade eder. Ayetteki teşbihi zahir yönünde yorumlamıştır. Esed atma kelimesini vurma kavramıyla tevîl eder. Taş kelimesini de sert darbe kavramıyla karşılamıştır.

Fil sûresi 5. Âyetin Kur’an Yolundaki çevirisi şöyledir: *Sonuçta Allah onları yenilip ezilmiş ekine çevirdi.*⁷⁷

Bu âyette üzerinde durulan ve yorumlanan kavram “yenilip ezilmiş ekin” ifadesidir. Bu ifade meallerde farklı şekillerde dillendirilir. En çok “yenik ekin ifadesi kullanılır. “Yenilmiş ekin tarlası”⁷⁸ “kurt yeniği ekin yaprağı”⁷⁹ “yalnız sap dipleri kalasıya yenmiş ekin

⁶⁵ Fil 105/3-4.

⁶⁶ Kur’an’ı Kerim ve Meali, Fil 105/3.

⁶⁷ Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru, çev. Ahmet Tekin, (İstanbul: Kelam Yayınları 2006), Fil 105/3; Kur’an Mesajı, Fil 105/3.

⁶⁸ Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meali, çev. Cemal Külünkoğlu (İstanbul Kıraat Yayınları, 2017), Fil 105/3.

⁶⁹ Kur’an Mesajı; Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Fil 105/3.

⁷⁰ Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru, Fil 105/3.

⁷¹ Kısa Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meali, Fil 105/3.

⁷² Hayat Kitabı Kur’an, Fil 105/3.

⁷³ Süleymaniye Vakfı Meali, Fil 105/3.

⁷⁴ Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru, Fil 105/4.

⁷⁵ Kur’an-ı Kerim, Fil 105/4.

⁷⁶ Kerim Kur’an Türkçe Çeviri, çev. Erhan Aktaş (Ankara: Emsal Matbaa 2020), Fil 105/4.

⁷⁷ Kur’an Yolu, Fil 105/5.

⁷⁸ Kur’an Meal-Tefsir, çev. Mehmet Okuyan İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021), Fil 105/5.

⁷⁹ Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat 1992), Fil 105/5.

tarlası"⁸⁰ "kurtlar, böcekler tarafından yenilerek delik deşik edilmiş ekin"⁸¹ gibi değişik nüansları ile aynı anlam anlatılmak istenmiştir. Bu manaların birçoğu Taberî tarafından nakledilen anlamlardır.⁸² Âyeti çevirenler tarafından muhtemel manalardan birinin tercih edildiği görülmektedir. Yukarıda zikredilen açıklamalardan anlaşılacağı gibi âyetlerin ifade ettiği anlam çeşitliliğini meallere tam olarak yansıtmak mümkün değildir.

5. Sûreyi Tarihsel Bakış Açısıyla Anlamak

Kur'an kıssalarına yönelik tarihsel bir yaklaşım sergilenmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'daki mucizevi ifadeler değişik şekillerde te'vil edilerek izah edilmeye çalışılır. Ancak bu uğraşlar genelde zayıf kalır. Nitekim kuş kavramı mikrop gibi helak edici hastalık olarak açıklanmak istenmiş olmasına rağmen rağbet gören bir yorum olmamıştır. Bu gibi yorumlarla olayın aklı yönden olabilirliği ispatlanmaya çalışılmaktadır. Oysa Kur'an'da bu ifadeler olabilirlik açısından yorumlanamayacak kadar çoktur.⁸³ Halbuki Hz. Peygamber bizzat kendisi mucize göstermiş ve onun mucizeleri hadis kaynaklarında yerini almıştır. Peygamberlerin mucizeleri Maturidi ve Eşari gibi itikadi mezhepler tarafından hak kabul edilir.⁸⁴

Bu sûre işlediği konu açısından tarihseldir. Çünkü kıssada konu edilen olay tarihidir. Bu yönüyle olay Mekke halkı tarafından bilinmektedir. Konuyla ilgili rivâyetler incelendiğinde bu durum açıkça görülür. Âyetlerin nuzûl döneminde, bu olay bilindiği için o dönemde Kur'an'la muhatap olanlar tarafından olayla ilgili herhangi bir itiraz yöneltilmemiştir.

Yakın zamanda yapılan itirazlarda da bizzat sûrenin konu ettiği olaya yönelik bir şüphe söz konusu değildir. Daha çok konuyla ilgili rivâyetlere itiraz edilmektedir. Bunlar üzerinde spekülasyon yapılmaktadır.

Bu sûreyi akla uygun hale getirme gayretiyle yapılan yorumlara yönelik eleştiriler yapılmaktadır. Kuş kavramının mikrop ve benzeri şeylere yorulması tarihsel okuma açısından sorunludur. Çünkü nuzûl döneminde Kur'an'la muhatap olanlar mikrop konusuna henüz muttali değillerdi. Bu sebeple bu sûreden mikrop gibi şeyleri anlamaları imkânsızdır. Ancak bu hadisenin olağan üstü bir hadise olduğu nuzûl dönemi muhatapları tarafından bilinmekteydi. Onlar bu sûreyi o dönemin bilgi düzeyine göre anlamışlardır. Bu sebeple sûrenin anlatımına herhangi bir itirazda bulunmamışlardır.

6. Sûreyi Evrensel Bakış Açısıyla Anlamak

Bu sûreyle ilgili birçok yorum yapılmıştır. Yorumlar özellikle tarihsel bağlamda olayın olabilirliği veya Allah'ın olaya müdahalesi bağlamında itikadi özelliklere yönelik olarak yapılmıştır. Mesela sorulardan biri şudur: Ebrehe Kâbe'yi yıkmaya gelirken Allah tarafından engellendi. Halbuki Haccâc Yusuf b. Sakafî (öl. 95/714) Kabe'yi mancınıklarla yıkmasına⁸⁵ rağmen bundan engellenmedi. Bu soruya şu şekilde cevap verilmektedir:

⁸⁰ Kur'an Mesajı, Fil 105/5.

⁸¹ Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali, Fil 105/5.

⁸² Taberî, Camiu'l-beyan, 24/615 vd.

⁸³ Özel, Fil Sûresi ile İlgili Modern Yorumların Kritiği, 340.

⁸⁴ Halil İbrahim Bulut "Mucize" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 30/352-336.

⁸⁵ İrfan Aycan, "Haccâc Yusuf b. Sakafî" İslâm Ansiklopedisi, 14/427

Ebrehe Kabe’yi yıkmayı amaçlaması sebebiyle engellendi. Ancak Haccac Kabe’yi yıkmayı hedeflemedi. Onun amacı; Kabe’ye Hz. Peygamber’den sonra yapılan ilaveleri kaldırmaktı. Nitekim Kabe’de “hatim” denilen yerdeki ilaveyi yıkararak eski haline getirmiştir. Kabe’deki hatim bölgesinin inşa edilerek Kabe’ye eklenmesinin istenilmesindeki sebep Hz. Peygamber’in hadisidir. Hz. Peygamber Hz. Ayşe validemize “senin atalarının mali gücü yetmediği için bu bölgeyi Kabe’nin dışında bıraktılar. Yeni iman etmiş olan Mekke halkı Kabe’yi yıkıyor demeyecek olsalardı Kabe’yi yıkıp “hatim” denilen yeri de Kabe’ye dahil ederdim.”⁸⁶ buyurur. Nitekim bu hadise dayanılarak daha sonra “hatim” denilen yer Kabe’ye ilave edilmiştir. Haccac da bu ilaveyi kaldırmak amacıyla Kabe’yi yıkmıştır. Haccac-ı Zalim’den sonra tekrar hatim bölgesinin inşa edilmesi sorulduğunda alimler inşaata fetva vermemişlerdir. Gerekçe olarak da bir tartışma konusunu devam ettirmeyi uygun bulmamalarıdır.⁸⁷ Bu iki davranış dahi çok detay olarak düşünüldüğünde kendi içinde bazı problemleri barındırmaktadır. Bu iki davranışı sergileyenlerden birinci görüşte olanlar hadisteki anlamı anlayarak yeni bir uygulama yapıyor. Diğer tutuculuğu öne çıkararak açılımı engellemeye çalışmaktadır. Bu davranışlar bağlamında olaya gaye açısından bakmak mı, yoksa bir şeyi olduğu gibi korumak mı, daha uygun olacağı düşüncesi akla gelmektedir. Konu bu yönüyle de tartışmaya açıktır.

Bu sûrede öne çıkan bir konu daha vardır. O da iyiliğin ve kötülüğün mücadelesinde Allah’ın iyiliğin yanında olduğunun vurgulanmasıdır. Bu bağlamda rivâyetleri şu soruyla sorgulamak bu konuya farklı bir bakış açısı getirebilir. Ebrehe’nin ordusu felaketlerle karşılaşmış helak olmayarak Kâbe’yi tahrib etseydi Kabe’yi yıkmış olacak mıydı? sorusunu sordüğümüzde “cenabı Allah oranın önemini kaldırmadığı sürece hiçbir şey yapamazdı.” diye cevap vermek mümkündür. Konuyla ilgili rivâyetler üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak Abdülmuttalib’in develerini isteyip, Kâbe’yi yıkmayın dahi dememesi taştan olan binanın kutsallığının olmadığı farkında oluşuyla ilgili olabilir. Nitekim Hz. Ömer’in Hacerülesved’e ben senin bir taş olduğunun farkındayım⁸⁸ demesi de bu anlamı çağrıştırmaktadır. Bir yerin kutsallığı Allah’ın oraya değer atfetmesiyle alakalıdır. Nitekim Ebrehe’nin kilisesi gibi nice yerler vardır ki yapılış açısından görkemli olmasına rağmen yok olup gitmiştir. Bugün sadece kalıntıları vardır. Hatta kalıntıları dahi yok olup gitmiştir.

Bu sûrede diğer evrensel mesaj ise iyiliğin ve kötülüğün savaşının anlatılmasıdır. Burada Ebrehe kötülüğü simgelerken Kâbe iyiliği ve masumiyeti simgelemektedir. Kötülükler yok olmaya mahkûmdur. Baki kalacak olan iyiliktir. Nitekim Kur’an buna “*Hak geldi batıl zail oldu*”⁸⁹ evrensel mesajı ile işaret eder.

Konuyu biraz daha müşahhas hale getirmek adına Moğolları örnek vermek mümkündür. Yaptıkları zulümler ile Türk halkının Anadolu’ya göç etmesine sebep olmuşlardır. Hızlarını kesmeyerek Anadolu topraklarına da gelerek zulümlerini devam ettirmişlerdir. Moğollar bütün Anadolu’yu işgal etmesine rağmen günümüzde hiçbir eserleri kalmamıştır. Ancak Anadolu’da yaptıkları kötülük ile anılmaktadırlar. Moğollar tarafından zulme uğrayan ve masumiyeti temsil eden Selçuklu ve Osmanlı halkı hala Anadolu topraklarında yaşamaya devam etmektedir.

⁸⁶ Muhammed b. İsmail Buhari, *Sahihü'l-Buhârî* (Daru Tavku'n-Necat, 1422), “Hac” 42.

⁸⁷ bk. Sadettin Ünal, “Kâbe” *İslam Ansiklopedisi*, 24/23-26.

⁸⁸ Buhârî, Hac, 57.

⁸⁹ İsrâ 17/81.

Kuşeyrî fil olayıyla ilgili rivâyetleri "kîle" lafzı ile naklettikten sonra konuyu duanın kabul olmasındaki sebeplere getirir. Duanın kabulünde ihlasın önemine vurgu yapar. Abdülmüttab'ın duasının yalvarmasındaki ihlas sebebiyle kabul olduğunu, duasına nefsinin karıştırmadığını, istediği şeylerin Allah için olduğunu belirtir.⁹⁰

Yukarıda edebi sanat ve ifadeleri açıklarken de ifade ettiğimiz gibi her kelimesi ve vurgusu anlam yüklü olan bir sûreyi tarihsel olarak düşünmek imkân dahilinde değildir. Sûre-yi celile her çağda muhataplarına belli mesajlar sunmaya devam edecektir. Kur'an'la muhatap olanlar konuları gereği tarihin bir zaman diliminde yer alır. Buldukları şartlara göre Kur'an'ı anlar ve yorumlar, ondan güçleri nispetinde istifade ederler. Bu durum böyle devam edecektir. Kur'an'ın rehberliği kıyamete kadar sürecektir. Çünkü son peygamber ve son kitap gelmiştir.

SONUÇ

Fil sûresi lafzi açıdan birçok özelliğe sahiptir. Öncelikle lafızlarındaki belagat açık olarak görülür. Seci açısından Kur'an'daki en belirgin sûrelerden biridir. Sûredeki seci âyetlerin sonlarındaki "lam" harfiyle gerçekleşir. Elmalılı bu durumu fasıla kavramı ile ifade eder. Böylece Kur'an'ın belli kalıplar ile sınırlandırılmayacağına işaret etmiş olur. Sûre, içinde barındırdığı edebî sanatlar açısından da oldukça zengindir. İki istiare ve iki teşbih sanatı vardır. Bu edebî sanatlarla sûrede vurgulanan anlam güçlendirilir. "Görmedin mi" ifadesinin kullanılması fil olayı'nın gözle görmek gibi gerçekliğini vurgularken eabil kavramıyla kuş sürülerinin yoğunluğuna ve akılda kalıcılığına vurgu yapılmıştır. Sûrede geçen bazı edebî ifadeler de aynı şekilde sûredeki anlamı güçlendirmeye yöneliktir. "Fi tadlil" ifadesindeki zarf yapısıyla, Ebrehe'nin ordusunun tam bir bozguna uğradığı ve tüm planlarının boşa çıkarıldığı vurgulanır. "Tayran" kelimesinin nekra olarak gelmesi söz konusu kuşların garabetini belirtmesi açısından önemlidir. Fil sûresi lafzi yönden önemli konulara işaret ettiği gibi içeriği açısından da birçok anlama sahiptir. Sûrede anlatılan söz konusu hadise gerçekleştiği zaman açısından tarihsel olmakla beraber verdiği mesajlar açısından evrenseldir. Öncelikle hak batıl mücadelesine işaret etmesi ve hakkın eninde sonunda galip geleceğini ima etmesi açısından önemlidir. Bu yönüyle hak batıl mücadelesi kıyamete kadar devam edecek bir olgudur. Cenab-ı Allah hakkın galip olması için son kutsal kitabı Kur'an'ı göndermiştir. Kur'an'ın insanlara sunduğu evrensel ilkeler kıyamete kadar geçerliliğini koruyacaktır. Yani zulüm ve haksızlık günümüzde yanlış olduğu gibi gelecekte de yanlış olacaktır. Bu durumda insanlara düşen Kur'an'ın rehberliği doğrultusunda hakkın yanında yer almaları ve yanlışla karşı tavır takınmalarıdır. Bu sûrede işaret edilen edebî ve lafzî konuları diğer sûrelerde de bulmak mümkündür. Kur'an'ın bu bakış açısıyla yorumlanması daha birçok çalışmaya konu teşkil edebilir. Bu alanda tefsir araştırmacıları için oldukça fazla konu bulunmaktadır.

⁹⁰ Abdülkerim Hevâzin el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât* (Mısır: el-Heyetü'l-Mısriyye, ts.), 3/770.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed. *Tefsir-i cüz'ü 'amme*. Mısır: Matbaatü Mısır, 1341.
- Allah'ın Kelamı Kur'an-ı Kerim*, çev. Mehmet Türk. Konya: Kitap Dünyası 2013.
- Aycan, İrfan. "Haccâc Yusuf b. Sakafî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Azimli, Mehmet. Fil Hadisesi Hakkında Bazı Mülâhazalar. *Hikmet Yurdu*, 1/2, Aralık, 2008. 45-55.
- Bayram, Mikâil. *Fil Olayı'nın Mahiyeti ve Fil Suresi*. Konya: Damla Ofset, 1998.
- Bilgegil, M. Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahihü'l-Buhari*. Daru tavku'n-necat, 1422.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mucize" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Cevdet, Ahmet. Belagat-ı Osmaniye. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1881.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad. es-Sıhah tâcü'l-lüga. Beyrut: Daru'l-İlm, 1987.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Darü'l-kitabi'l-Arabî, 1992.
- Çalışkan, İsmail. "Elmalılı Hamdi Yazır Muhammed Abduh'a Neden Kızdı? -Bir Yorumun ve Bir Eleştiri-nin Anatomisi-" Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu, Antalya- Elmalı, 2-4 Kasım 2012/ Editör: Ahmet Ögke, Rifat Atay. Ankata:Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili Meali (Tıbbi Basım)*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.
- Ferâhî, Abdülhamîd. *Tefsîru nizâmü'l-Kur'an ve te'vilü'l-furkân bi'l-furkân*. Azamgarh: ed-Dâiratu'l-Hamîdiyye, 2008.
- Güvel, Orhan. Kur'an Yorumunda Hamîduddîn el-Ferâhî'nin Nazm Metodu ve Fil Suresi Tefsiri, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, (2018), 54-85.
- Güven, Mustafa. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışındaki Modernlik Unsurları ve Bu Bağlamda Muhammed Abduh'a Yöneltilmiş Eleştiriler -Fîl Sûresi Örneği *Ekev Akademi Dergisi* 19/61 Kış 2015), 160. (141-170)
- Hayat Kitabı Kur'an*, çev. Mustafa İslamoğlu. İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2019.
- İbn Hişâm, Abdülmelik. es-Sîratü'n-nebeviyye. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1955.
- İbn İshâk, Muhammed. *Sîretü İbn İshâk*. Beyrut: Dâru Fikr, 1978.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükrim b. Ali. *Lisanü'l-Arab*. Buyrut: Darü's-Sadr, 1444.
- Kâsânî, Alaüddin Ebû Bek b. Mesûd. *Bedâiu's-sınâî fî tertîbi's-şerâi*. Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1986.
- Kurtûbî, Ebû Abillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Camiu li ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Mahmut Kısa. Konya: Armağan Kitaplar, 2017.
- Kur'an'ı Hakîm ve Meali Kerîm*. çev. Hasan Basri Çantay. İstanbul: Elif Ofset, 1980.
- Kur'ân'ı Kerim ve Meal-i Âlisi*. çev. Ali Fikri Yavuz. İstanbul: Sönmez Neşriyat 1979.
- Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. çev. Cemal Külünkoğlu. İstanbul Kıraat Yayınları, 2017.
- Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali*. çev. Hayrat Neşriyat, İstanbul: Hayrat Neşriyat Matbaa, 2004.
- Kur'an Çevirisi*. çev. Edip Yüksel. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2019.
- Kur'an'ı Kerim ve Meali Hakîm*, çev. İsmail Hakkı İzmirli İstanbul: Milli Matbaa 1927.
- Kur'ân'ı Kerim ve Meali*. çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1955.

- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. çev. Mahmut Özdemir. Ankara, 2013.
- Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali Âlisi*. çev. Ömer Nasuhi Bilmen, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1964.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. çev. Kadri Çelik, Nümburg: Ferec Yayınları, ts.
- Kur'an-ı Ketim Meali*. çev. Bayraktar Bayraklı. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008.
- Kur'an-ı Kerim*. çev. Besim Atalay. Doğan Kardeş Matbaacılık 1962.
- Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, çev. Ahmet Tekin. İstanbul: Kelam Yayınları 2006.
- Kerim Kur'an Türkçe Çeviri*. çev. Erhan Aktaş. Ankara: Emsal Matbaa 2020.
- Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*. çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat 1992.
- Kur'an Meal-Tefsir*. çev. Mehmet Okuyan İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Kur'an Mesajı*. çev. Muhammed Esed, Türkçeye çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.
- Kur'an Yolu Meâli*. çev. Hayreddin Karaman, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014)
- Kuşeyrî, Abdülkerîm Hevâzîn. *Letâifü'l-işârât*. Mısır: el-Heyetü'l-Mısriyye, ts.
- Nadir, Mehmet. Siyer-i Nebî Tarih'ten Farklı mı Okunmalı? -Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme- *Ekev Akademi Dergisi*, 18/ 59 (Bahar 2014), 247-264.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. Beyrut: Dâru Kütübî't-Tayyib, 1998.
- Özel, Recep Orhan. Fil Sûresi ile İlgili Modern Yorumların Kritiği, *Tader Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2, (Ekim 2020), 337-371.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2018.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin. *Mefâtihu'l-gayb*. Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Recaizade, Mahmud Ekrem. *Talim-i Edebiyat*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1882.
- Sami, Şemsettin. *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.
- Taberî Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmiu'l-beyan fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Müessesetü'r-Risale, 2000.
- Târihu't-Taberî*. Beyrut: Daru't-Türas, 1387.
- Ünal, Sadettin. "Kâbe" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- Yüce Kur'an'ın Manası ve Mesajı Türkçe Meali Kerim*. çev. Abdullah Gül & Ahmet Akgül. İstanbul: Furkan Yayınları, 2015.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud. *el-Keşşaf an hakâik-ı gavâmidi't-tenzîl*. Beyrut: Daru Kitabi'l-Arabî, 1407.
- Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdullah *el-Burhan fî ulûmi'l-Kur'ân*. Dâru İhyâi Kütübî'l-Arabî, 1957.
- <https://mealler.org/SureveAyetler.aspx?sureid=105&ayet=004>(Erişim: 20/08/2021)
- <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=105&ayet=5> (Erişim: 20/08/2021)